

Другий моніторинговий звіт (Західна частини України:
Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська,
Рівненська, Тернопільська, Хмельницька і Чернівецька області)
Фінансується Європейським Союзом

ВИСВІТЛЕННЯ ТЕМИ ВПО В УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ (ЗАХІД)

Лютий 2016

Підготували
Асоціація «Спільний простір» (Україна)
та MEMO98 (Словаччина)

Thomson Foundation
+44 20 3440 2440
46 Chancery Lane
London WC2A 1JE

thomsonfoundation.org

1. ВСТУП

Цей звіт є другим із низки моніторингових звітів, які буде оприлюднено в рамках проекту «Голос місцевих ЗМІ: професійні стандарти та етичні норми висвітлення конфліктів», що реалізується Фондом Томсон (Thompson Foundation), Європейським центром журналістики (European Journalism Centre), Асоціацією «Спільний простір», МЕМО 98, а також Міжнародним інститутом регіональної преси та інформації за підтримки Європейського Союзу. Перший було присвячено результатам моніторингу, проведеного в жовтні 2015-го року.

Головна мета проекту – ослаблення потенційних джерел соціальної напруги через збалансоване висвітлення подій у регіональних ЗМІ, зокрема внаслідок зменшення соціальної напруги між внутрішньо переміщеними особами (ВПО) та громадами, які їх приймають. Цього буде досягнуто завдяки підвищенню рівня неупередженості та якості контенту, а також через покращення співпраці між ЗМІ як в Україні, так і за її межами.

Проект передбачає розвиток спроможності своєчасно запобігати провокаціям з боку ЗМІ під час висвітлення подій, пов'язаних із конфліктом, за допомогою ретельного моніторингу та оцінки роботи регіональних ЗМІ, які беруть участь у проекті. Асоціація «Спільний простір» та МЕМО 98 спільно розробили методологію моніторингу представлення внутрішньо переміщених осіб у ЗМІ. Під час тренінгів, що відбулися у Києві, Львові, Харкові, Дніпропетровську та Одесі, підготували 65 регіональних спеціалістів із медіа-моніторингу для якісного та кількісного аналізу представлення у регіональних ЗМІ згаданої тематики.

Упродовж 2015-2016 років буде оприлюднено загалом 24 моніторингові звіти щодо висвітлення тематики ВПО в місцевих українських ЗМІ: регіональні, порівняльні міжрегіональні, порівняльні за періодами моніторингу та підсумковий.

З 15 по 28 лютого 2016 р. команда спеціалістів із моніторингу провела другу хвилю медіа-дослідження щодо висвітлення тематики ВПО. До вибірки увійшло 205 ЗМІ, що підлягали моніторингу увійшло 205 ЗМІ, що підлягали моніторингу (50 телеканалів, 65 друкованих ЗМІ та 90 онлайн-ресурсів), з 24-х областей України, які було об'єднано у 4-ри регіони:

- ★ Схід (Донецчина, Луганщина, Харківщина);
- ★ Північ-Центр (Сумщина, Чернігівщина, Житомирщина, Вінниччина, Дніпропетровщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина);
- ★ Південь (Одещина, Херсонщина, Запоріжжя, Миколаївщина, АР Крим);
- ★ Захід (Волинь, Закарпаття, Івано-Франківщина, Львівщина, Рівненщина, Тернопільщина, Хмельниччина, Чернівецьчина).

Вибірка ЗМІ, що стали суб'єктами моніторингу в Західних областях України, була достатньо репрезентативною і представляла 65 засобів масової інформації цього регіону (ТБ – 19, друковані – 25, онлайн –

21). Порівняно з 1-ю хвилею моніторингу, вибірка зазнала мінімальних змін – вони були зумовлені переважно тим, що низка ЗМІ припинили своє існування.

2. СТИСЛІ ВИСНОВКИ

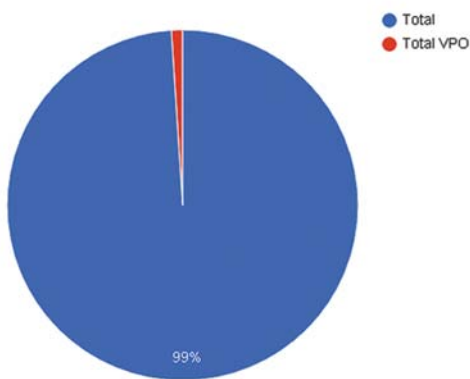
- ★ Спостерігався брак аналітичних матеріалів щодо проблем, пов'язаних із ВПО і зменшилася кількість публікацій про ВПО відносно першого періоду моніторингу.
- ★ ЗМІ загалом застосовували коректну мову та термінологію, проте були приклади негативної тональності щодо ВПО, мова ж більшості інших матеріалів була нейтральною.
- ★ У низці матеріалів бракувало балансу думок.
- ★ Журналісти переважно користувалися інформацією державних служб і не мали критичного ставлення до офіційних заяв уряду та органів місцевої влади.
- ★ Було також кілька прикладів, коли ЗМІ зосереджувалися на «людських історіях», що підвищувало якість таких матеріалів.

3. КІЛЬКІСНИЙ АНАЛІЗ

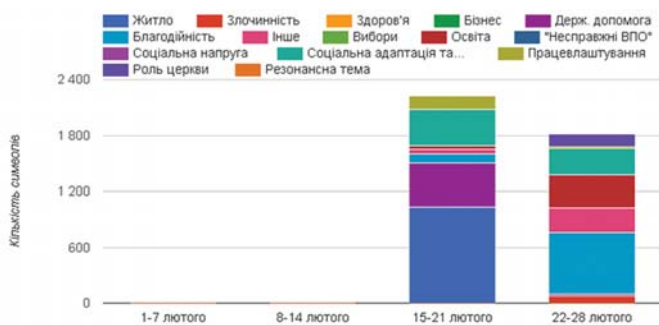
Вибірка ЗМІ західних областей України, що стали об'єктами моніторингу, була представлена 65 засобами масової інформації цього регіону (ТБ – 19, друковані – 26, онлайн – 21). Також моніторингова команда враховувала приналежність ЗМІ за правом заснування та володіння, потенційний вплив та рейтинг як критерії відбору. Вибірка складалася з якнайменш однієї ТБ станції і газети державної форми власності від кожної з восьми областей. >>

Попередні результати моніторингу показали, що питання, пов'язані з ВПО, не привертати особливої уваги ЗМІ. Частка наданого часу та простору була в межах від 1% загального обсягу ефіру телевізійних каналів-учасників моніторингу до 0,4% у газетах.

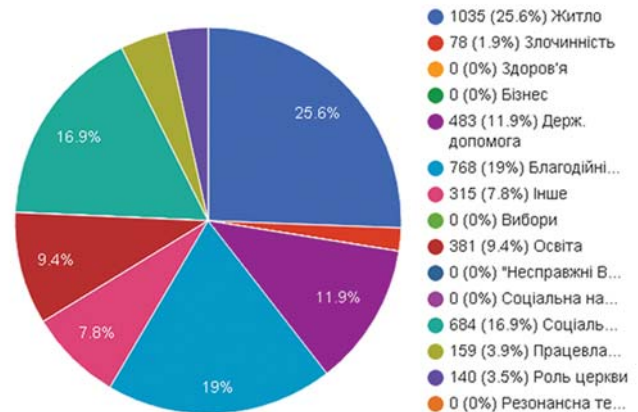
Діаграма 1. Частка представлення тематики ВПО від загального обсягу новинного контенту всіх телевізійних каналів регіону, що були у фокусі другого періоду моніторингу (15-28 лютого 2016 р.).

Діаграма 2. Частка публікацій у рамках тематики ВПО від загального обсягу контенту у ЗМІ Західних областей, що були у фокусі моніторингу, впродовж другого періоду (потижневий зріз).

3.1. ТЕЛЕБАЧЕННЯ

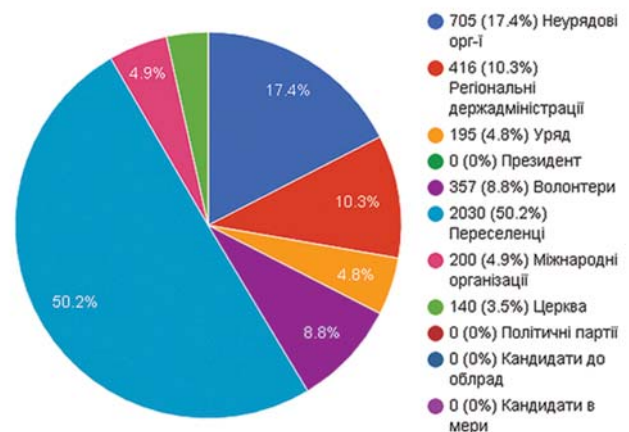
Телевізійні канали-учасники моніторингу в західній частині України надали загалом 1% свого ефірного часу висвітлюванню теми ВПО (що становить близько 1 години загального ефірного часу кожного з усіх 19-ти каналів-об'єктів моніторингу, загалом майже 107 годин або 26 секунд на канал за 1 день). Найбільш активно висвітлювалися такі теми, пов'язані з ВПО: житло (25,6%), благодійність (19%), соціальна адаптація та життя у громаді (16,9%), державна допомога (11,9%), освіта (9,4%). Питання працевлаштування, ролі церкви та злочинності висвітлювалися значно пасивніше – 3,9%, 3,5% та 1,9% відповідно.

Діаграма 3. Частка представлення різних тем у рамках тематики ВПО на всіх телевізійних каналах регіону, що були у фокусі моніторингу.

3-поміж суб'єктів моніторингу найактивніше в рамках загальної тематики ВПО були представлені самі ВПО (50,2% загального обсягу тематики ВПО), НУО (17,4%), регіональні держадміністрації (10,3%).

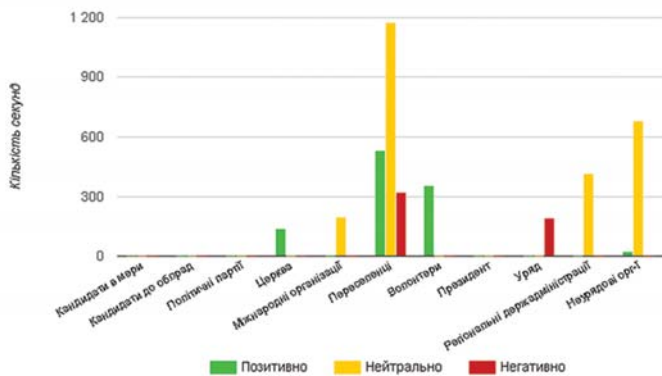
Волонтери, уряд, міжнародні організації та церква були представлені пасивніше – 8,8%, 4,8%, 4,9%, та 3,5% відповідно.

Діаграма 4 Частка представлення різних суб'єктів у рамках тематики ВПО на всіх телевізійних каналах регіону, що були у фокусі моніторингу.

Щодо тональності матеріалів, телеканали представляли суб'єкти моніторингу переважно нейтрально та позитивно.

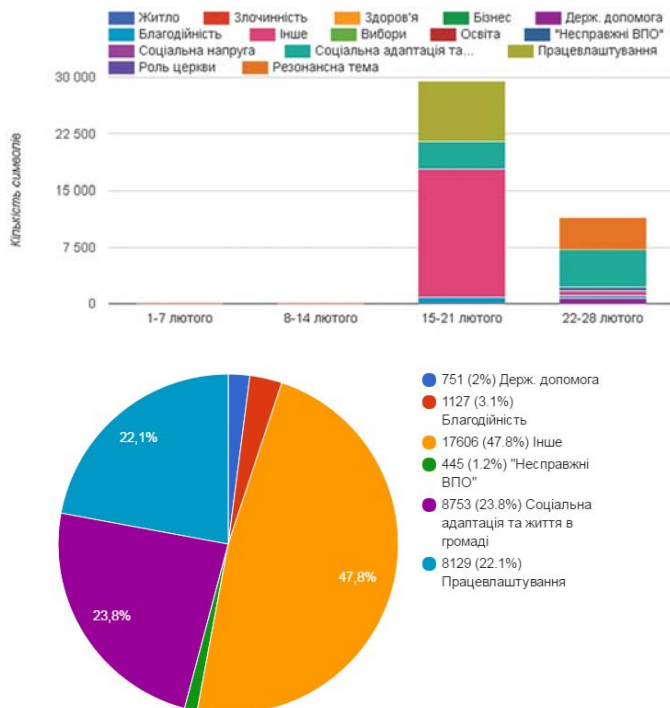
Водночас переселенці хоч і були максимально представлені у нейтральній (1176 секунд) та позитивній тональності (532 секунди), все ж були також представлені в негативі 322 секунди). Про уряд говорили виключно в негативній тональності (195 секунд). >>

Діаграма 5. Розподіл ефірного часу серед суб'єктів моніторингу за тональністю, з якою ці суб'єкти були представлені в рамках загальної тематики ВПО на всіх телеканалах регіону, що були у фокусі моніторингу

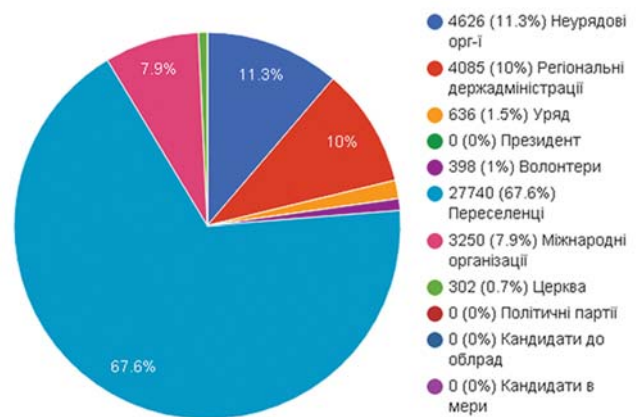
3.2. ПРЕСА

У порівнянні з телеканалами, західноукраїнські газети висвітлювали проблеми ВПО ще пасивніше (0,4% новинного та аналітичного контенту, який підлягав моніторингу). Газети, які увійшли до вибірки моніторингу, найбільш активно висвітлювали такі теми, пов'язані з ВПО, як соціальна адаптація і життя у громаді (23,8%), працевлаштування (22,1%).

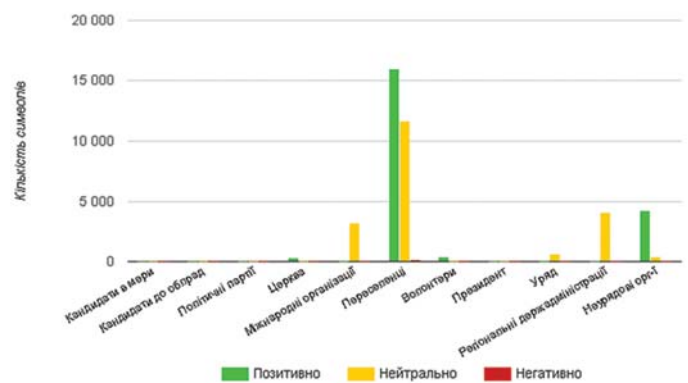
Діаграма 6. Частка представлення різних тем в рамках тематики ВПО в усіх виданнях регіону, що були у фокусі моніторингу.

Щодо представлення суб'єктів, найбільш активно газети інформували про самих ВПО: 67,6% загального контенту, НУО (11,3%), регіональні держадміністрації (10%), Міжнародні організації (7,9%). Уряд, волонтери та церква були представлені пасивніше – 1,5%, 1% та 0,7% відповідно.

Діаграма 7. Частка представлення різних суб'єктів у рамках тематики ВПО в усіх виданнях регіону, що були у фокусі моніторингу.

Матеріали мали переважно нейтральну й позитивну тональність, однак переселенці були представлені, крім нейтрального та позитивного висвітлення ще й у негативній тональності обсягом 127 друкованих знаків.

Діаграма 8. Розподіл обсягу матеріалів серед суб'єктів моніторингу за тональністю, з якою ці суб'єкти були представлені в рамках загальної тематики ВПО в усіх друкованих виданнях регіону, що були у фокусі моніторингу.

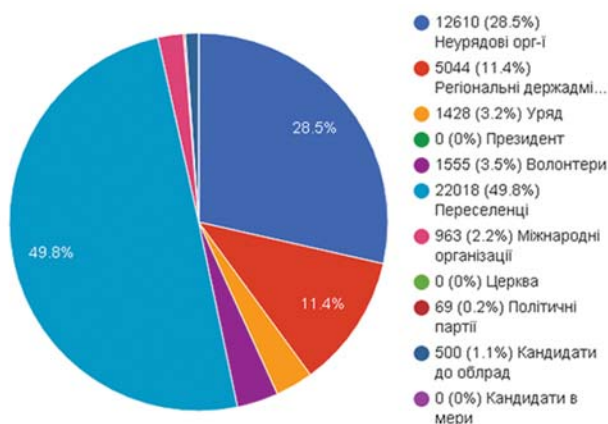
3.3. ОНЛАЙН-МЕДІА

Проаналізований 21 онлайн-ресурс присвятив тематиці ВПО загалом 44 187 символів (близько 23 стандартних сторінок А4) у такій послідовності: благодійність (17,8%), державна допомога (17,9%), освіта (15,7%), «несправжні ВПО» (9,7%). Такі теми як здоров'я, соціальна адаптація та життя у громаді, працевлаштування, злочинність, бізнес та житло були представлені значно пасивніше.

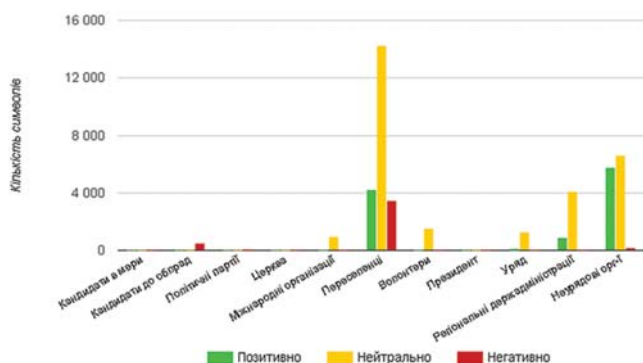

Діаграма 9. Частка представлення різних тем в рамках тематики ВПО в усіх онлайн-виданнях регіону, що були у фокусі моніторингу.

Щодо представлення суб'єктів дослідження загальної тематики ВПО, онлайн-медіа найбільшу увагу приділяли: самим ВПО (49,8%), НУО (28,5%), регіональним держадміністраціям (11,4%). Міжнародні організації, волонтери та уряд були представлені мінімально.

Діаграма 10. Частка представлення різних суб'єктів у рамках тематики ВПО в усіх он-лайн виданнях регіону, що були у фокусі моніторингу.

Діаграма 11. Розподіл обсягу матеріалів серед суб'єктів моніторингу за тональністю, з якою ці суб'єкти були представлені в рамках загальної тематики ВПО в усіх онлайн-виданнях регіону, що були у фокусі моніторингу.

Щодо тональності публікацій, онлайн-медіа представляли суб'єкти моніторингу переважно позитивно і нейтрально. Однак ВПО, кандидати до обирад та НУО були представлені також і в негативній тональності (стаття «Депутат з Тернопільщини наживався на переселенцях з Донбасу»)¹.

4. ЯКІСНИЙ АНАЛІЗ

У Чернівцях проблематику ВПО згадували мінімально (2 згадки в пресі, 5 – на телебаченні, 8 – в онлайн-медіа). Однак тільки п'ять повідомлень та сюжетів належало чернівецьким журналістам. Спостерігався брак репортажів і статей з належним аналізом. Більшість згадок – статистичні дані або звіти про надання допомоги, збір коштів, проведені заходи для ВПО.

Водночас журналісти телеканалів «Чернівці», ТВА та газети «Молодий буковинець» продемонстрували кілька вдалих прикладів, представивши людяні репортажі про ВПО. Газета «Молодий буковинець» 18.02, ТРК «Чернівці» («Єдина країна» 17.02) ознайомили читачів та глядачів з успішним досвідом працевлаштування та адаптації переселенців у Чернівцях та Слов'янську – підприємницькими ініціативами ВПО.

Телеканал ТВА на прикладі адаптації родини переселенців порушив проблему надання земельних ділянок під будівництво житла для ВПО (17 та 20 лютого). У негативній тональності ВПО згадані в онлайн-виданні «Від і до» 21.02 в матеріалі «Яценюк: 150 тис. переселенців більше не отримують сотні мільйонів» (джерело інформації – ВВС) про припинення виплат державної допомоги «несправжнім» переселенцям, які названі шахряями.

Більшість матеріалів у ЗМІ Івано-Франківської області тільки описово торкалися проблем ВПО. Досліджувані ЗМІ не продемонстрували, що здатні працювати з різними джерелами інформації, висвітлюючи тему ВПО.

Водночас у кількох місцевих інтернет-виданнях (Firtka.if.ua², Galka.if.ua³) мовилося про так званих «біженців» (шахраїв, мешканців Івано-Франківської області), які оформлюють у Нідерландах матеріальну допомогу і повертаються додому в Україну.

При висвітленні теми ВПО ЗМІ не подавали різні точки зору. Проте журналісти не припускалися таких помилок, як видання за факт неперевірених заяв, використання заяв, що не базуються на фактах і які можна розцінити як нападки на ВПО. >>

¹ «За Збручем», 22.02.2016: <http://zz.te.ua/deputat-z-ternopilschyny-nazhyvavsya-na-pereselentsyah>.

² «ЗМІ: Іванофранківці вигадали схему, як видурити гроші в уряді Нідерландів», 18.02.2016: <http://firtka.if.ua/?action=show&id=99785>.

³ «Нідерланди розорують прикарпатські «біженці», які тікають від війни на Донбасі?» 18.02.2016: <http://www.galka.if.ua/niderlandi-rozoryuyut-prikarpatски-bizhentsi-yakitikayut-vid-viyni-na-donbasi>.

У жодному матеріалі не було балансу думок, зокрема самих ВПО.

За час спостереження не зафіксовано текстів, які були б заангажованими чи спотворювали зміст інформації. Івано-Франківські ЗМІ знають різницю між внутрішньо переміщеними особами та біженцями. Журналісти інтернет-видань користувалися коректною термінологією щодо ВПО та не застосовували образливих чи принизливих формулювань.

У **хмельницьких** ЗМІ майже не було матеріалів, пов'язаних із ВПО. Якщо проаналізувати єдиний репортаж про переселенців на каналі «Поділля-Центр» у програмі «Подільська панорама», то ЗМІ – учасники моніторингу загалом використовували коректну термінологію, не застосовували зневажливу мову. Окрім цього, не зафіксовано випадків, коли ВПО називали біженцями. Висвітлення було збалансованим, ЗМІ представляв різні точки зору і використовував різноманітні джерела. Однак слід зазначити, що при підготовці репортажу журналісти не надто прискіпливо розкривали тему ВПО, не приділяли уваги можливостям зробити належне розслідування чи аналіз. Героїня сюжету пані Олена, переселенка з двома дітьми з Донецька, розказувала про те, що відразу звернулася по допомогу в благодійний фонд «Карітас». Однак у репортажі не надано докладного аналізу, куди, крім фонду, вимушено переміщені особи можуть звертатися по допомогу, не було жодної корисної інформації про державні органи, які повинні надавати допомогу цій категорії громадян.

За кількістю сюжетів телебачення **Львівщини** може скластись враження, що проблематики, пов'язаної з вимушеними переселенцями,

не існує. Телеканал ZIK тему вимушено переселених осіб розкривав у декількох репортажах (програма «Огляд дня» за 26⁴ і 27⁵ лютого 2016 р.) Інформація була у нейтральній тональності, однак лише у вигляді фактів про урядові заходи з державної допомоги ВПО. Один із сюжетів «Огляду дня» 26 лютого був присвячений річниці окупації Криму.

Про львівську пресу можна сказати, що проблематиці ВПО не було приділено достатньо уваги, статті були переважно декларативними та не були спрямовані на вирішення проблем чи створення громадського форуму довкола важливих питань. Львівські інтернет-видання Zahid.net, Gal.info та Львівський портал мають широкий тематичний спектр подачі матеріалів, а окрім того працюють з інформацією не лише львівського регіону, а й інших західних областей. Проте, за звітний період лише 11 повідомлень були присвячені тематиці внутрішньо переміщених осіб. Ці повідомлення були витримані здебільшого у нейтральній тональності та за офіційними повідомленнями влади. Журналісти не демонстрували критичного ставлення до офіційних заяв уряду та органів місцевої влади і рідко робили належну перевірку фактів.

Тема ВПО у ЗМІ **Рівненщини** висвітлювалася вкрай пасивно. ЗМІ-учасники моніторингу не застосовували зневажливу мову щодо ВПО. Рівненська моніторингова команда не помітила випадків, коли ВПО називали біженцями. Більшість матеріалів були підготовлені на основі інформаційних повідомлень про той чи інший захід, інших джерел та точок зору висвітлено не було. Рівненські медіа добирали адекватні ілюстрації, які жодним чином не спотворювали зміст. Наприклад, матеріал сайту >>

⁴ <http://zik.ua/tv/video/34680>

⁵ <http://zik.ua/tv/video/34716>

«ЕРВЕ» від 17 лютого 2016 року «На Рівненщині проживає більше трьох тисяч переселенців», інформував про кількість переселенців та обсяги державної допомоги, яку вони отримали. Досліджень, чи справді ці дані відповідають дійсності, чи усіх реєструють вчасно, чи всім призначають допомогу, – усіх цих питань при підготовці матеріалів журналісти не ставили. Варто відзначити репортаж «Свято рідної мови» для дітей-переселенців» як приклад вдалого олюднення матеріалу⁶.

У **тернопільських** медіа спостерігався брак матеріалів із належним аналізом або дослідженням проблем ВПО. Загалом місцеві ЗМІ стисло висвітлювали тему соціальної адаптації, матеріали подавалися нейтрально, незаангажовано, з коректною термінологією. Зокрема приватний канал TV-4 з найвищим нині глядацьким рейтингом за період моніторингу оприлюднив тільки дрібку інформації про ВПО (5 секунд). Інтернет-видання «За Збручем» 22 лютого оприлюднив інформацію під заголовком «Депутат з Тернопільщини наживався на переселенцях з Донбасу»⁷, в якій ідеться про те, що Служба безпеки України спільно з військовою прокуратурою викрила протиправну діяльність депутата однієї з міських рад Тернопільщини, який вимагав кошти у переселенця з Донбасу за прискорене оформлення документів.

«Що значить бути переселенцем? Це, наприклад, захотіти зварити холодцю до свят, а потім згадати, що нема великої каструлі, та й передумати.»

У **волинських** ЗМІ спостерігався брак аналітичних матеріалів, пов'язаних із ВПО. Проте були випадки, коли медіа дискримінували ВПО, через їх негативне представлення. Публікація про жителів українського сходу, які потрапили до Росії⁸, мав заголовок: «БІЖЕНЕЦЬ? У СИБІР!» На думку експертів моніторингу, такий заголовок, як і сам матеріал, має маніпулятивний характер, і нагадує кремлівський агітпроп тільки з «проукраїнським» акцентом. Загалом же ЗМІ уникали сенсаційності. Крім того, було кілька прикладів, коли медіа зосереджувалися на людських історіях. Так, у статті Галини Світліківської в газеті «Волинь-Нова»⁹ під назвою «Вигнані війною» розповідалося про проблеми, які постали перед звичайною родиною, вимушеною тікати від війни. Також людська історія про ВПО була у №1934 цієї ж газети від 23 лютого 2016 р. Заголовок: «Донеччанка Аза: ніхто так не розуміє переселенця, як інший переселенець»¹⁰. У ній ідеться про жінку,

яка переїхала на Волинь і тепер сприяє в пошуку роботи внутрішньо переміщеним особам та демобілізованим учасникам АТО. Для олюднення матеріалу використано такі цитати як: «Що значить бути переселенцем? В Ази – багато відповідей. Це, наприклад, захотіти зварити холодцю до свят, а потім згадати, що нема великої каструлі, та й передумати. Не знати, де в новому місті магазини одягу, бо ходиш або в привезеному, або у придбаному на секунді. Пригледіти гарні чашки, які прикрасили б інтер'єр, та спіймати себе на думці: тут цього не треба».

Публікація про жителів українського сходу, які потрапили до Росії¹¹, мав заголовок: «БІЖЕНЕЦЬ? У СИБІР!»

У **закарпатських** медіа також спостерігався брак матеріалів із належним аналізом або дослідженням проблем, пов'язаних із ВПО. З усього масиву інформації, частка матеріалів про ВПО була у межах статистичної похибки. Найбільше уваги темі ВПО приділяли місцеві інтернет-видання. Інформація здебільшого зводилася до статистичних даних та поліцейських повідомлень. Були також приклади плекання негативного ставлення до ВПО: «В Ужгороді затримали чотирьох переселенців із Донецька, які вкрали з магазину гроші»¹²; «нечисті на руку переселенці»; «шукали привід для злочину» – це цитати з матеріалу Zakarpatya.net від 18.02.2016 р., що містили не тільки звинувачення на адресу конкретних осіб, але й накладали негативні оцінки загалом всій соціально вразливій групі переселенців. У більшості ж інших матеріалів мова інформації нейтральна. У жодній публікації не було балансу думок, зокрема самих ВПО. Переважно журналісти користувалися інформацією державних служб і не мали критичного ставлення до офіційних заяв уряду та органів місцевої влади, належної перевірки фактів не проводили.

⁶ Програма «День», канал РТБ Рівненської ОДТРК, випуск о 19.00 від 22.02.2016

⁷ <http://zz.te.ua/deputat-z-ternopilschyny-nazhyvavsya-na-pereselentsyah>

⁸ Газета «Волинь-Нова» №1932, четвер, 18 лютого 2016 р.

⁹ Газета «Волинь-Нова» №1935, четвер, 25 лютого 2016 р.

¹⁰ <http://www.volyn.com.ua/index.php?rub=5&article=0&arch=1934>

¹¹ Газета «Волинь-Нова» №1932, четвер, 18 лютого 2016 р.

¹² <http://zakarpatya.net.ua/News/152089-V-Uzhhorodi-zatrymaly-chotyrok-pereselentsiv-iz-Donetska-iaki-vkraly-z-mahazynu-hroshi>